

УДК [342.7:364.6]-053.2(476)

С.І. Новікава,

выкладчык кафедры паліталогіі і права БДПУ

АБ СУАДНОСІНАХ БЕЛАРУСКАГА ЗАКАНАДАЎСТВА І САЦЫЯЛЬНАЙ АБАРОНЕНАСЦІ ДЗІЦЦАЦІ

Уліку найважнейшых дакументаў міжнароднага права ёсць акты, якія тычацца правоў дзяцей. Такія, напрыклад, як Канвенцыя аб правах дзіцяці, адобраная Генеральнай Асамблеяй ААН 20.11.1989 г., Сусветная дэкларацыя аб забеспячэнні выжывання, абароны і развіцця дзяцей ад 30.09.1990 г.

Канвенцыя аб правах дзіцяці ў свой час абвясціла, што дзіця – гэта кожная чалавечая істота да дасягнення ёю 18-гадовага ўзросту.

Ва ўсіх дзеяннях у дачыненні да дзяцей, незалежна ад таго, прадпрымаюцца яны дзяржаўнымі або прыватнымі ўстановамі, якія займаюцца пытаннямі сацыяльнага забеспячэння, судовымі, адміністрацыйнымі або заканадаўчымі органамі, першачарговая ўвага павінна надавацца найлепшаму захаванню інтарэсаў дзіцяці.

Стаўшы ўдзельнікам Канвенцыі аб правах дзіцяці, Беларусь заявіла міжнароднаму супольніцтву пра свае абавязальствы прывесці нацыянальнае заканадаўства ў адпаведнасць з палажэннямі Канвенцыі, забяспечваць не толькі прававую базу для стварэння ў краіне годных умоў жыцця, але і магчымасці рэальнага ажыццяўлення кожным дзіцем усяго комплексу канстытуцыйных правоў чалавека.

Дзяржава ў адпаведнасці з міжнароднымі нормаў кіруецца прынцыпам «галоўнае–дзецям», сэнс якога заключаецца ў тым, што асноўным патрэбнасцям дзяцей надаецца высокі прыярытэт як у цяжкія, так і ў спрыяльныя перыяды, на нацыянальных і міжнародных узроўнях, а таксама на ўзроўні сям'і.

За апошнія гады ў Рэспубліцы Беларусь прынята значная колькасць нарматыўна-прававых дакументаў, якія рэгулююць грамадскія адносіны ў гэтай сферы:

- Дэкрэт Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь ад 24.11.2006 г. № 18 «Аб дадатковых мерах па дзяржаўнай абароне дзяцей у праблемных сем'ях»;
- Пастанова Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь ад 26.12.2006 г. № 1728 «Аб зацвярджэнні палажэння і ўнясенні змяненняў і дапаўненняў у некаторыя пастанаўленні Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь па пытаннях забеспячэння дзяржаўнай абароны дзяцей, пакінутых без апекі бацькоў»;
- Інструкцыя аб парадку выяўлення непаўналетніх, якія адчуваюць патрэбу ў дзяржаўнай абароне. Зацверджана Пастановай

Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь ад 05.05.2007 г. № 30;

- Загад Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь ад 16.05.2006 г. № 300 «Аб удасканаленні работы па прафілактыцы сямейнага недабрабыту, безнагляднасці і правапарушэнняў непаўналетніх, сацыяльнага сіроцтва»;
- Загад Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь ад 08.05.2007 г. № 270 «Аб удасканаленні працы з дзецьмі, якія знаходзяцца ў сацыяльна небяспечным стане і адчуваюць патрэбу ў дзяржаўнай абароне»;
- Загад Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь ад 14.12.1999 г. № 743 «Аб зацвярджэнні Палажэння аб органах аховы дзяцінства»;
- Кодэкс Рэспублікі Беларусь аб шлюбе і сям'і;
- Закон Рэспублікі Беларусь «Аб асновах сістэмы прафілактыкі безнагляднасці і правапарушэнняў непаўналетніх»;
- Закон Рэспублікі Беларусь «Аб правах дзіцяці»;
- Закон Рэспублікі Беларусь «Аб адукацыі» і г. д.

Пры гэтым занепакоенасць выклікае падзенне прэстыжу сям'і і шлюбу ў сучасным грамадстве. У прыватнасці, вырасла колькасць мужчын і жанчын, якія не бралі шлюб, павялічылася колькасць разводаў пры памяншэнні колькасці паўторных шлюбаў. Расце колькасць пазашлюбных дзяцей. Сучасная сям'я сёння пераважна аднадзетная. Вырасла колькасць бездаглядных і безнаглядных дзяцей, так званых «сацыяльных сірот».

Неад'емным правам кожнага дзіцяці з'яўляецца яго права на выхаванне ў сям'і, роля якой для чалавека мае асаблівую каштоўнасць. Менавіта сямейнае асяроддзе, лад жыцця першаснай ячэйкі грамадства, стыль узаемаадносін вызначаюць развіццё і фарміраванне асобы дзіцяці. З'яўляючыся базавым фактарам сацыялізацыі, сям'я забяспечвае накопленне і перадачу сацыяльнага вопыту, неабходнага для стаўлення кожнага члена грамадства. Таму крызіс, які перажывае зараз сучасная беларуская сям'я, асабліва небяспечны для будучыні рэспублікі. Гэта становіцца ўсё больш відавочным. Так, у 2006 г. у суды паступіла 24958 іскавых заяў аб скасаванні шлюбу паміж бацькамі, якія маюць на ўтрыманні непаўналетніх дзяцей, што

на 1928 іскаў больш, чым у 2005 г. Усё часцей сацыёлагі адзначаюць агульную адчужанасць у міжасобных адносінах і гвалт у сям'і. Павялічваецца колькасць дзяцей, пакінутых без бацькоўскай апекі па сацыяльных прычынах і ўдзельнікі выпадкі алкагольнай залежнасці пэўнай катэгорыі бацькоў, асабліва маці.

Улік дзяцей так званай «групы рызыкі», якія пражываюць у сям'ях, вядзецца ўстановамі адукацыі, што наведваюць дзеці. Сітуацыя кантралюецца сацыяльна-псіхалага-педагагічнымі службамі гэтых устаноў. Пасля правядзення псіхалага-педагагічнай дыягностыкі, накіраванай на выяўленне праблем у канкрэтнай няшчаснай сям'і, спецыялістамі адпаведных службаў устаноў адукацыі складаецца індывідуальны план дапамогі сям'і і дзецям, планы карэкцыйна-рэабілітацыйнай работы з прыцягненнем педагога-псіхалага, медыцынскай сястры, а таксама спецыялістаў сацыяльна-педагагічных цэнтраў, работнікаў інспекцыі па справах непаўналетніх, устаноў культуры, сацыяльнай абароны і іншых устаноў. Калі такая праца з сям'ёй не дае вынікаў, то далей варта звяртацца ў органы апекі раённага аддзела адукацыі або ў камісію па справах непаўналетніх з хадайніцтвам аб прызнанні таго, што дзіця адчувае патрэбу ў дзяржаўнай абароне. У адпаведнасці з Дэкрэтам Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь № 18 ад 24.11.2006 года, названая камісія пры наяўнасці падстаў прымае рашэнне ў адносінах дзяцей, якія адчуваюць патрэбу ў дзяржаўнай абароне, аб адабранні дзіцяці ў бацькоў (адзінага бацькі), наданні яму статусу дзіцяці, пакінутага без апекі бацькоў. Дзіця перадаецца на дзяржаўнае забеспячэнне на працягу трох дзён з моманту паступлення хадайніцтва.

Варта адзначыць, што пазбаўленне бацькоўскіх правоў – гэта вельмі цвёрдая мера, у выніку якой пакутуюць і бацькі і іх дзеці. Часта з-за яе прымянення цалкам страчваюцца ўзаемаадносіны паміж дзецьмі і бацькамі. Таму, звяртаючыся да людзей, якія ўжо стварылі свае сям'і, або яшчэ толькі стаяць на парозе сямейнага жыцця, пажадана спытаць у адных: «Ці часта вы задумваецеся пра тое, наколькі камфортна ваша дзіця пачувае сябе ў вашай сям'і?» а ў іншых – «Якое месца зойме дзіця ў вашай будучай сям'і?»

Членамі камісіі па правах дзіцяці рэспубліканскай праваабарончай арганізацыі «Беларускі хельсінскі камітэт» ажыццёўлены маніторынг рэалізацыі Дэкрэта Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь ад 24.11.2006 г. № 18 «Аб дадатковых мерах па дзяржаўнай абароне дзяцей у праблемных сям'ях» і нацыянальнай сістэмы работы з сям'ямі з ліку «групы рызыкі» з мэтай даць ацэнку механізму рэалізацыі норм Дэкрэта і спрагназіраваць магчымыя наступствы ўвядзення яго ў дзеянне.

Пры правядзенні маніторынгу аналізаваліся:

1) *матэрыялы*

- рэспубліканскіх і рэгіянальных газет: «Звязда», «Настаўніцкая газета», «Народная газета», «Эканамічная газета», «БДГ», «Комсомольская правда в Беларуси», «СБ – Беларусь сегодня», «Віцебскі кур'ер» і інш.;
- размешчаныя на інтэрнэт-сайтах дзяржаўных органаў улады (Міністэрства ўнутраных спраў, Міністэрства адукацыі, Міністэрства аховы здароўя, пракуратуры і інш.);
- інфармацыйных агенцтваў: Белта, БЕЛАПАН і інш.;

2) *нарматыўныя акты, якія рэгулююць прававое становішча дзяцей.*

Па выніках праведзенага маніторынгу было адзначана, па-першае, што адсутнасць адзінай тэрміналогіі сур'езна ўскладняе працу па выяўленні і аказанні дапамогі сям'ям з непаўналетнімі. Гэта ж акалічнасць перашкаджае эфектыўнай дзейнасці па фарміраванні банка даных катэгорыі дзяцей, якія адчуваюць патрэбу ў абароне з боку дзяржавы.

Па-другое, частыя змены ў заканадаўстве і ўвядзенне ў сілу новых законаў, пастаноў і палажэнняў стала фактарам, які дэзарганізуе працу практычна ўсіх спецыялістаў рэспублікі, якія па сваіх прафесійных абавязках павінны ажыццяўляць дапамогу і падтрымку праблемным сям'ям. Не паспеўшы разабрацца з адным дакументам і напрацаваць практыку, яны зверху атрымліваюць новыя дырэктыўныя ўказанні.

Па-трэцяе, шмат складанасцей у працы з праблемнымі сям'ямі і дзецьмі, якія ў іх пражываюць, стварае ведамасная раз'яднанасць дзяржаўных органаў і ўстаноў (толькі асноўных – дванаццаць), закліканых выяўляць і рэагаваць на выпадкі недабрабыту дзіцяці. Цэнтры сацыяльнага абслугоўвання насельніцтва адкрыты ў кожнай тэрытарыяльнай адзінцы рэспублікі. Зараз іх налічваецца каля 170.

Беларускае кіраўніцтва, усведамляючы крызіснасць сітуацыі, робіць захады па змяненні становішча непаўналетніх грамадзян, але, на жаль, істотных зрухаў не назіраецца. Чаму склалася такая сітуацыя? І як знайсці з яе выйсце?

Вывучаючы вопыт такіх краін, як Германія, Італія, Ірландыя, Францыя, варта адзначыць, што падтрымку і дапамогу асобам, упаўнаважаным удзельнічаць у выхаванні дзіцяці, а таксама непасрэдна самім дзецям аказваюць дзяржаўныя органы ў цесным супрацоўніцтве з грамадскімі дабрачыннымі арганізацыямі.

Добрачыннасць – аказанне бязвыплатнай (або на льготных умовах) дапамогі тым, хто ў ёй адчувае патрэбу. Варта адзначыць, што асноўнай рысай добрачыннасці і мецэнацтва з'яўляецца свабодны і непрымусовы выбар формы, часу і месца, а таксама зместу дапамогі.

Пажадана, каб у пабудове грамадзянскага грамадства ў нашай краіне былі прыняты рэальныя меры для таго, каб людзі маглі займацца дабрачыннасцю. Тыя кампаніі, якія займаюцца дабрачыннасцю, сутыкаюцца з рознастайнымі перашкодамі як арганізацыйнага, так і прававога характару. Так, у адпаведнасці з Указам Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь № 300 «Аб падачы бязвыплатнай (спонсарскай) дапамогі», на спонсарскую дзейнасць накіроўваюцца сродкі з чыстага прыбытку, пасля выплаты ўсіх падаткаў. Гэта для большасці кампаній уяўляе сур'ёзную праблему. Да таго ж, аказаць дапамогу фізічнай асобе, якая адчувае ў ёй патрэбу, немагчыма.

У Беларусі не распрацавана сістэма прэфэрэнцый для кампаній, якія займаюцца дабрачыннасцю, як гэта зроблена ва ўсім свеце. Пры гэтым заканадаўства, зразумела, не забараняе дабрачыннасць. Зараз спонсарская дапамога павінна падавацца толькі на падставе дагавора, заключанага ў пісьмовай форме, а спонсарамі могуць выступаць выключна юрыдычныя асобы і індывідуальныя прадпрыемствы.

Выяўляецца і іншая праблема ў беларускім грамадстве. У нас няма культуры дабрачыннасці. Галоўнае не блытаць прыцягненне, збор сродкаў ад прадстаўнікоў прыватнага сектара з мэтай ажыццяўлення грамадскіх праектаў, так званы фандрэйзінг, з добрымі намерамі чалавечай душы ў нашым грамадстве. Ва ўсім свеце людзі лічаць прэстыжным нешта ахвяраваць і ўспрымаюць ахвяраванні як спосаб паказаць сябе грамадству. Дабрачыннасць публічная і яна афішыруецца.

Ці гатова беларускае грамадства да таго, каб актывізаваць дабрачыннасць? Хутчэй за ўсё, так. У 2008 г. членскія ўзносы, напрыклад, у адну з самых масавых дабрачынных арганізацый Беларусі «Беларускае таварыства Чырвонага Крыжа» склалі 3,4 млрд рублёў, ахвяраванні ад людзей – 234 млн руб., карпаратыўныя ахвяраванні – 345 млн руб., мясцовыя паступленні – 196 млн руб.

Вядома, што ва ўсім свеце актыўна выкарыстоўваецца форма фінансавання трэцяга сектара, калі нараўне з дзяржаўнымі арганізацыямі для рашэння важных сацыяльных праблем на конкурснай аснове прыцягваюцца і грамадскія арганізацыі. Бо нават самая развітая прававая дзяржава не здольна даць без падтрымкі грамадскіх арганізацый сваім грамадзянам прымальныя выгады для поўнага функцыянавання грамадства.

Напрыклад, у Літве арганізацыі 2 % ад падходнага падатку могуць перадаць любой грамадскай структуры. У выніку якасна падтрымліваецца трэці сектар.

Пры вывучэнні Дагавора паміж Урадам Рэспублікі Беларусь і Урадам Італьянскай Рэспуб-

лікі аб умовах аздараўлення непаўналетніх грамадзян Рэспублікі Беларусь на аснове бязвыплатнай дапамогі ў Італьянскай Рэспубліцы мы бачым, што Італьянскі бок дае нашым дзецям магчымасць часовага знаходжання на тэрыторыі Італьянскай Рэспублікі ў межах праграм салідарнасці па прыёме на аздараўленне дзяцей на аснове бязвыплатнай дапамогі. Акрамя таго Італьянскі бок бярэ на сябе абавязальнасць праз Камітэт па справах непаўналетніх замежных грамадзян пры Міністэрстве сацыяльнай салідарнасці гарантаваць кампетэнтнасць устаноў і асацыяцый, прадугледзеўшы адпаведныя механізмы праверкі наяўнасці ў іх патрэбных якасцей. Ад устаноў і асацыяцый запатрабаваны гарантыі адпаведнасці арганізацый і сем'яў да прыёму дзяцей, інфармаванасці і падрыхтаванасці персаналу, які прадстаўляе іх. Дамовіліся пра тое, што выдаткі, звязаныя з праездам, афармленнем страхавога поліса, знаходжаннем дзяцей і суправаджальных, а таксама магчымыя медыцынскія выдаткі нясуць італьянскія ўстановы і асацыяцыі. Прычым гэта дзейнасць ажыццяўляецца не за кошт дзяржаўнага бюджэту Італьянскай Рэспублікі.

У бліжэйшы час міжурадавае пагадненне аб аздараўленні беларускіх дзяцей падпішуць Беларусь і Францыя. Пра гэта паведаміла Надзвычайны і Паўнамоцны Пасол Францыі ў Беларусі Мірэй Мюсо на прэс-канферэнцыі з выпадку нацыянальнага свята Французскай Рэспублікі.

У Рэспубліцы Беларусь пражывае каля 2,6 млн дзяцей. Іншымі словамі, кожны чацвёрты жыхар рэспублікі – непаўналетні. Клопат дзяржавы быў і застаецца важнай часткай дзяржаўнай палітыкі. На гэта скіравана ўвага Прэзідэнта, Урада, мясцовых органаў улады. Сённяшняе становішча дзяцей не задавальняе дзяржаву і грамадства. Негатыўныя тэндэнцыі працягваюць захоўвацца, нягледзячы на тое, што наша дзяржава робіць шмат намаганняў на іх пераадоленне.

Для дзяржавы павінен быць характэрны баланс інтарэсаў чалавека, грамадства і дзяржавы, у тым ліку магчымасць іх захавання не толькі нормамі права, велізарнымі матэрыяльнымі выдаткамі на стварэнне і рэалізацыю сістэмы забеспячэння па пытаннях мацярынства і дзяцінства, але і іншымі сацыяльнымі рэгулятарамі, грамадскай ініцыятывай.

Трэба выкарыстоўваць замежны вопыт краін Захаду і Усходу, дзе напрацаваны механізмы дабрачыннасці і няма праблемы сацыяльнага сіроцтва. Замежныя грамадскія дабрачынныя арганізацыі забіраюць нашых дзяцей да сябе, удзельнічаюць у мерапрыемствах па іх аздараўленні. Узнікае пытанне: «Чаму не ўсім нашым бацькам патрэбны ўласныя дзеці?». Перш за ўсё вытокі трэба шукаць у духоўнасці грамад-

ства, у якім дзіця будзе першапачаткова разглядацца як каштоўнасць, а не як сродак.

Для выхавання дзіцяці патрэбны немалыя грашовыя сродкі, дапамога дарослых людзей, якія з'яўляюцца іх законнымі прадстаўнікамі. Можна прасіць і ў дзяржавы і саміх бацькоў, але ці дапаможа гэта, калі ўсё гэта кладзецца на непадрыхтаваную глебу? Самае галоўнае, што трэба чалавеку ў дзяцінстве, – гэта любоў блізкіх, клопат, удзел у іх лёсе, цеплыня. Бо гэта той перыяд, калі закладваюцца асновы маральнасці будучай асобы.

ЛІТАРАТУРА

1. Конвенция о правах ребенка, одобренная Генеральной Ассамблеей ООН 20.11.1989 г.
2. Всемирная декларация об обеспечении выживания, защиты и развития детей от 30.09.1990 г.
3. Декрет Президента РБ от 24.11.2006 г. № 18 «О дополнительных мерах по государственной защите детей в неблагополучных семьях».
4. Кодекс РБ о браке и семье.
5. Закон РБ «Об основах системы профилактики безнадзорности и правонарушений несовершеннолетних».
6. Закон РБ «О правах ребенка» от 19 ноября 1993 г. № 2570-XII.
7. Закон РБ «Об образовании» от 29 октября 1991 г. № 1202-XII.
8. Закон Республики Беларусь от 20.12.2007 г. № 294-3 «О ратификации Договора между Правительством Республики Беларусь и Правительством Итальянской Республики об условиях оздоровления на основе безвозмездной помощи несовершеннолетних граждан Республики Беларусь в Итальянской Республике».
9. Постановление Совета Министров РБ от 26.12.2006 г. № 1728 «Об утверждении положений и внесении изменений и дополнений в некоторые постановления Совета Министров РБ по вопросам обеспечения государственной защиты детей, оставшихся без попечения родителей».
10. Инструкция о порядке выявления несовершеннолетних, нуждающихся в государственной защите / Утверждена Постановлением Министерства образования РБ от 05.05.2007 г. № 30.
11. Приказ Министерства образования РБ от 16.05.2006 г. № 300 «О совершенствовании работы по профилактике семейного неблагополучия, безнадзорности и правонарушений несовершеннолетних, социального сиротства».
12. Приказ Министерства образования РБ от 08.05.2007 г. № 270 «О совершенствовании работы с детьми, находящимися в социально опасном положении и нуждающимися в государственной защите».
13. Приказ Министерства образования РБ от 14.12.1999 г. № 743 «Об утверждении Положения об органах охраны детства».

SUMMARY

In all actions concerning children irrespective of, they are undertaken by the state or private establishments, prosecuting subjects of social security, courts, administrative or a legislature, the prime attention should be given to the best maintenance of interests of the child.

Becoming the participant of the Convention on the rights of the child, Belarus has declared to the international community the obligation to bring the national legislation into accord with Convention positions, to provide not only legal base for creation in the country of worthy conditions of a life, but also possibility of real realisation by each child of all complex of constitutional laws of the person.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ